בס״ד

ישיבת הכּוֹתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט״א

לפרשת חיי שרה תשפ״ז[1]

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

כתיב חסר בתורה ומשמעותו

עפרון - חֶסֶר יִבָּאֶנּוּ, שחִסְּרָתּוּ התורה וָא״ו

אחרי המו״מ בין אברהם לעפרון, מספרת התורה: ״וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן, וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת״ (בראשית כג, טז).

מה פירוש ״וַ יִּ שְׁ מַ ע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן, וַיִּשְׁקֹל לְעֶפְרֹן אֶת הַכֶּסֶף״? לכאורה יותר נכון היה לומר, ״וְ לֹא שָׁ מַ ע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן״! שהרי עפרון כלל לא רצה כסף! ״אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בֵּין שני אוהבים כמונו מה היא חשובה? לכלום! אלא הַנַּח את המכר, ואת מתך קבור״ (רש״י שם, טו). כך אמר עפרון. הרי שויתר על הכסף, ורצה לתת בחינם!

אלא שאברהם שומע לא רק עם האזנים. הוא שומע גם עם השכל. אם עפרון נוקב בסכום מוגדר - ״אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה הִוא״ - אז ״די לחכימא ברמיזא״ (רשב״ם שם, טז). אברהם מבין, שזה הסכום שעפרון רוצה לקבל[2]. לכן, ״וַ יִּ שְׁ מַ ע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן״ - אל הרצון האמיתי של עפרון - ״וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת״[3]. ועפרון כבר לא מסרב לקבל...

חז״ל אמרו על כך: ״נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עָיִן, וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יִבָּאֶנּוּ״ (משלי כח, כב). ״נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עָיִן - זה עפרון, שהכניס עין רעה בממונו של צדיק. וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יִבָּאֶנּוּ - שחִסְּרָתּוּ התורה וָא״ו״ (ב״ר נח, ט). שבכל הפרשה נכתב ׳עפרון׳ מלא, ובסופה נכתב ׳עפרֹן׳ חסר (בראשית כג, טז). [וציין עוד בעל הטורים (שם), ש׳רע עין׳ בגימטריא - ארבע מאות; וכן ׳עפרֹן׳ בגימטריא - ארבע מאות (וכן הביא רש״י בדהי״א טז, יא). שבגלל ארבע מאות שקל כסף שנטל ׳רע עין׳ זה מאברהם, חסרתו התורה וא״ו, ונקרא ׳עפרֹן׳].

איזה מין עונש הוא זה לעפרון, שחִסְּרָתּוּ התורה וָא״ו? וכי אכפת לעפרון איך יכתב שמו בתורה?

התשובה הפשוטה לזה היא, שאין כאן שום עונש, אלא תיאור מציאות. כי הכלל בחסרות ויתרות שבתורה הוא, שכאשר כוונת הכתוב היא למובן המלא של המילה, המילה מופיעה בכתיב מלא, המעניק לה משמעות מורחבת. וכאשר כוונת הכתוב למעט במשמעות המילה ולהציגה במשמעות מסוייגת, המילה מופיעה בכתיב חסר, שזה נועד לצמצם ולהפחית את תוקף משמעותה[4].

וכך גם כאן: מה שחיסרה התורה אות וא״ו מעפרון, אינו בא כעונש לעפרון, אלא בא לבטא את העובדה, שבמעשה שעשה עפרון נפחתה אישיותו ומדרגתו, ומעפרון נשאר רק עפרן, אישיות חסרה ופחותה. ״חֶסֶר יִבָּאֶנּוּ״ לא רק במנין אותיות שמו, אלא באישיותו ובמדרגתו.

ואולם בנוסף להסבר זה יתכן לומר, שאכן יש כאן עונש לעפרון. עונש רוחני קשה. שכן אות בתורה איננה סתם עוד טיפת דיו של הסופר. אות בתורה היא הרבה יותר מכך. בכל אות בתורה רמוזים תְּלֵי תְּלִים של הלכות, ועולמות רוחניים לאין מספר תלויים בה. וא״כ, כשנחסרה אות משמו של עפרון, הפסיד עפרון עולמות שלמים שהיו יכולים להיות תלויים בו, ועתה הם אינם תלויים בו.

ולא רק אות משמו הפסיד עפרון, אלא פרשה שלמה הפסיד! אם היה עושה חסד עם אברהם ושרה - פרשה שלמה בתורה היתה כתובה לזכותו של עפרון, לספר על צדקותו ונדיבות לבו, שזכה לגמול חסד עם אברהם אבינו ושרה אמנו. אבל עפרון מעדיף כסף על פני עשיית חסד עם אברהם ושרה, ולכן במקום פרשה שלמה לזכותו, כתובה בתורה פרשה שלמה בגנותו, שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה (רש״י שם). ״אִישׁ רַע עָיִן... חֶסֶר יִבָּאֶנּוּ״. יש לו פרשה של קמצן ושל רע עין.

מֵעֵין עונשו של עפרון - גם לנשיאי ישראל

עונש דומה לזה של עפרון מצינו גם במקום אחר. לאחר שהתורה מפרטת את כל מה שהביאו בני ישראל לנדבת המשכן - זהב, כסף, נחשת ושאר דברים - אומרת התורה: ״וְ הַ נְּ שִׂ אִ ם הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אַבְנֵי הַמִּלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן״ (שמות לה, כז). ״וְהַנְּשִׂאִם״ - חסר שני יודי״ן. למה? מבאר רש״י: ״אמרו הנשיאים: יתנדבו צבור מה שמתנדבין, ומה שמחסירים - אנו משלימין אותו. כיון שהשלימו צבור את הכל... אמרו נשיאים: מה עלינו לעשות? הֵבִיאו את אבני הַשֹּׁהַם וגו׳... ולפי שנתעצלו מִתְּחִלָּה, נחסרה אות מִשָּׁמָם - וְהַנְּשִׂאִם כתיב״ (רש״י שם).

וצריך להבין: איזה מין עונש הוא זה לנשיאים, שנחסרה אות משמם? מה משַׁנה לנשיאים, אם נכתבו בתורה עם יו״דים או בלי יו״דים?

התשובה הפשוטה היא כפי שהסברנו לעיל. לא עונש יש כאן, אלא תיאור מציאות. הם כבר לא כל כך ״נשיאים״ כמו שהיו, אלא רק ״נְשִׂאִם״, כי מה שנתעצלו בהבאת נדבתם למשכן (כלשון רש״י) הוריד אותם במדרגתם הרוחנית.

אך גם כאן אפשר לומר עוד, שלא רק תיאור מדרגה

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

רוחנית יש כאן, אלא עונש של ממש, וכפי שהסברנו לעיל, שאות בתורה איננה סתם עוד טיפת דיו של הסופר, אלא תְּלֵי תְּלִים של הלכות, ועולמות רוחניים לאין מספר תלויין בה. ואם כן, כשנחסרו שני יו"דים מן הנשיאים, הפסידו הנשיאים עולמות שלמים שהיו יכולים להיות תלויים בהם, ועתה הם אינם תלויים בהם.

בשלב מאוחר יותר, בחנוכת המשכן, תיקנו הנשיאים את מה שקלקלו, והזדרזו להביא קרבן לפני שאר בני ישראל (עי' רש"י שם, כז). ומידה טובה מרובה ממידת פורענות: כשנענשו - הפסידו שתי אותיות, וכשתיקנו - זכו לפרשה ארוכה בת אלפי אותיות! (במדבר ז, א-פט). ואעפ"כ, החסרון שהיה בהנהגתם בתחילה - לא נמחה, והותיר רושם לנצח: "וְהַנְּשִׂאִם", חסר שני יודי"ן.

אֶלַי לֹא תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי" - "אֵלַי" בלי וא"ו

גם בהמשך הפרשה מוצאים כתיב חסר שנדרש ע"י חז"ל.

כשאברהם מבקש מאליעזר ללכת לארם נהרים להביא משם אשה ליצחק, אומר אליעזר לאברהם: "אוּלַי לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרַי" (בראשית כד, ה). "אוּלַי" – מלא וא"ו.

לעומת זאת, כשהוא מספר על כך ללבן ובתואל, כתוב: "וָאֹמַר אֶל אֲדֹנִי, אֻלַי לֹא תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי" (שם, לט). "אֻלַי" - בלי וא"ו.

למה בלי וא"ו? מביא רש"י מחז"ל: "**אֻלַי** כתיב. בת היתה לו לאליעזר, והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות **אליו** להשיאו בתו. אמר לו אברהם: בני ברוך ואתה ארור[5], ואין ארור מדבק בברוך".

גם כאן חסרון הוא"ו בא למעט את משמעות המילה. אליעזר לא באמת הסתפק אולי לא תרצה האשה ללכת אחריו, כי בזכותו של אברהם היה די כדי לגרום להצלחת השליחות ללא שום ספק (עי' רש"י שם, כג). אלא שאליעזר חיפש עילה, "אולי לא תאבה האשה", כדי שיאמר לו אברהם: אם כן ישא בתך (מהר"ל). לכן נכתב "אֻלַי" חסר, כי ה"אולי" לא היה באמת קיים.

[לפי הסבר זה, מה שאמרו חז"ל "**אֻלַי**" כתיב, כי בת היתה לו לאליעזר ורצה להשיאה ליצחק, אין זו הסבה שבגללה נכתב "אולי" חסר. "אולי" נכתב חסר מהטעם שנתבאר, כי לא היה כאן באמת "אולי". אלא שרצו חז"ל לבאר, למה העלה כלל אליעזר ספק זה, "אֻלַי לֹא תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי", שלא היה בו ממש ולא היה אמיתי. על כך תירצו חז"ל, "**אֻלַי**" כתיב, כי בת היתה לו לאליעזר וכו', ולכן העלה ספק זה בפני אברהם].

יש כאן שאלה ידועה: למה נרמז ענין זה דווקא כאן, כשאליעזר חוזר ומספר את הדברים ללבן ובתואל, לכאורה המקום המתאים יותר לרמז לענין זה הוא בפעם הראשונה, כשאליעזר מדבר עם אברהם, שהרי משאלה זו היתה מופנית כלפי אברהם, ולא כלפי לבן ובתואל.

נאמרו בזה תירוצים רבים. המהר"ל תירץ, שעם אברהם לא דיבר על כך אליעזר במפורש, כי לא העיז לבקש ממנו בקשה זו במפורש. אלא שאברהם הבין מעצמו את כוונתו של אליעזר, מתוך עצם השאלה "אוּלַי לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרַי", שזה חשש שאינו קיים באמת, כפי שנתבאר לעיל. ועל כך ענה לו, "בני ברוך ואתה ארור, ואין ארור מדבק בברוך". אבל אליעזר לא ביקש במפורש, ולכן לא נרמז שם ענין זה. מה שאין כן כשסיפר אליעזר את הדברים ללבן ובתואל, סיפר להם במפורש מה היתה כוונת שאלתו, ולכן שם נרמז הדבר בכתוב, "אֻלַי לֹא תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי" – "אֻלַי" כתיב.

ויש שתירצו, שבהתחלה אליעזר באמת הבין שבתו אינה מתאימה ליצחק, ולא ביקש זאת. רק כשראה איזה מחותנים אברהם מקבל, אז אמר לעצמו: אם אלה יכולים להיות מחותנים לאברהם, אז למה לא אני?... גם אני יכול להיות מחותן לאברהם[6]!...

דוגמאות נוספות לכתיב חסר שממעט את משמעות התיבה

מצאנו עוד מקום בפרשה שדרשו חז"ל כתיב חסר. התורה אומרת: "וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת, וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ" (בראשית כה, ו). אומר רש"י: הפילגשים - חסר כתיב, שלא היתה אלא פילגש אחת, היא הגר היא קטורה (ב"ר סא, ד).

גם כאן הביאור הוא, שחסרון היו"ד ממעט את משמעות התיבה. משמעות תיבת "פילגשים" היא פילגשים רבות. לפחות שתים. וחסרון היו"ד ממעט משמעות זו, ומעמיד את משמעות הכתוב על כך, שלא היתה שם אלא פילגש אחת. למרות שהקרי הוא עדיין בלשון רבים - פִּילַגְשֵׁם - וגם הכתיב הוא בלשון רבים, שהרי יש כאן מ"ם סופית המציינת לשון רבים, אך חסרון היו"ד ממעט את משמעות התיבה, ומלמד שלא היתה כאן אלא פילגש אחת.

אם לא היתה אלא פילגש אחת, למה הכתיב והקרי הם בלשון רבים? למה לא נאמר "פילגש" בלשון יחיד? מסביר המהר"ל, כי באמת הכתוב מדבר על פילגשים רבות, וכאילו נאמר: "ולבני אחת מן הפילגשים נתן אברהם מתנות". חסרון היו"ד גורם לתיבת "פִּילַגְשֵׁם" לקבל מובן של "אחת מן הפילגשים", במקום פילגשים רבות.

יש מבארים באופן אחר: הטעם שאמר הכתוב "פִּילַגְשֵׁם" בלשון רבים ולא "פילגש" בלשון יחיד, בא לבאר בזה, שנשאה שתי פעמים, פעם אחת כשהיה שמה הגר, ופעם שניה כשנקראה קטורה, והרי זה כאילו היו שתי פילגשים (חת"ס).

גם בפרשה הבאה נאמר: "וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵּׁהוּ, וַיֹּאמֶר: הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו" (בראשית כז, כב). למה נכתב "הַקֹּל" חסר? דרשו חז"ל: "בשעה שיעקב מַרְכִּין בקולו - ידי עשו שולטות" (ב"ר סה, כ). לכן כתוב "הַקֹּל" חסר ו'. לרמז, שאם הקול של יעקב בתורה ובתפילה לא כל כך חזק, והוא נהיה קַל, אם יעקב "מַרְכִּין בקולו" - אז

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

הידים ידי עשו. ידי עשו שולטות, ח״ו. חסרון הוא״ו ממעט את משמעות התיבה מקול חזק לקול קל וחלש.

איך לומדים תורה?

אם ברמזים של כתיב חסר עסקינן, נזכיר עוד רמז נחמד שיש בפרשתנו, שלא קשור לכתיב חסר, אלא באופן אחר.

התורה אומרת בסוף הפרשה: ״וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂמָעֵאל בְּשִׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם: בְּכֹר יִשְׂמָעֵאל נְבָיֹת, וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם. וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא. חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה״ (בראשית כה, יג-טו).

בדרך דרוש אפשר לומר, שיש בשמות אלו רמז, כיצד יש ללמוד תורה:

״יִשְׂמָעֵאל״ – הבא לשמוע וללמוד תורת הא-ל,

״בְּכֹר יִשְׂמָעֵאל נְבָיֹת״ – הדבר הראשון (בכור), צריך להיות נבון, להבין דבר מתוך דבר[7].

״וְקֵדָר״ – להיות קודר, כלומר: לא להרבות בשחוק, כמו שאמרו במשנה, שאחד מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם הוא ״מיעוט שחוק״ (אבות פ״ו מ״ה).

״וְאַדְבְּאֵל״ – נוטריקון: **כדב** אורב הוא **ל**דברי תורה[8]. מסתער על הסוגיא כדב שמסתער על טרפו[9].

״וּמִבְשָׂם״ – שיהיה מבושם ונעים בהליכותיו, מדבר בנחת עם חבריו, שתהיה אהבה וידידות בין החברים[10].

״וּמִשְׁמָע״ – לשמוע מה שהרב אומר. אחד מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם הוא ״שמיעת האוזן״ (אבות שם).

״וְדוּמָה״ – לשתוק. התורה נקנית ב״מיעוט שיחה״ (שם). ״ודברת בָּם״ - בם יש לך רשות לדבר, ולא בדברים אחרים (יומא יט, ב).

״וּמַשָּׂא״ – לשאת עול תורה. ״יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם... וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל״ (בראשית מט, טו), לסבול עול תורה (רש״י שם).

״חֲדַד״ – שיהיו דברי התורה שלומד מחודדין בפיו[11], כמו שאמרו חז״ל על הפסוק ״וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ״ (דברים ו, ז), שיהיו מחודדים בפיך, שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו, אלא אמור לו מיד (רש״י שם, ע״פ הגמ׳ קדושין ל, א).

״וְתֵימָא״ – לתמוה ולהקשות קושיות, כשצריך להקשות כדי להבין[12].

״יְטוּר״ – יטור וינצור את הדברים בלבו, לא לשכוח, כמו שאמרו במשנה: כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, שנאמר: רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וכו׳ (אבות פ״ג מ״ח)[13].

״נָפִישׁ״ – לשון ריבוי בארמית. להיות ״מרבה תורה מרבה חיים, מרבה ישיבה מרבה חכמה, מרבה עצה מרבה תבונה״ (אבות פ״ב מ״ז).

״וָקֵדְמָה״ – להתקדם תמיד בלימוד, להיות מוסיף והולך. ״דמוסיף – יוסיף; ודלא מוסיף – יסיף״, ח״ו (תענית לא, א).

יהי רצון שנזכה ללמוד תורה כמו שצריך, באהבה ויראה, ועם כל התנאים הדרושים, ונזכה להבטחת חז״ל: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו, נקרא רֵעַ, אהוב, אוהב את המקום... ומקרבתו לידי זכות, ונהנין ממנה עצה ותושיה בינה וגבורה... ונותנת לו מלכות וממשלה... ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק... ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים (אבות פ״ו מ״א).

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

---

1. לדעת הרב שליט״א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת ״ירושתנו״, כרך ג׳ (תשס״ט) עמ׳ קי״ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע״י ״מכון מורשת אשכנז״ (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט״א בפרשת חיי שרה: ״וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה... וַתָּמָת שָׂרָה... וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל מְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה״ (בראשית כג, א-יט) ⇔ ״וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר חָי מְאַת שָׁנָה... וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם... וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה... שָׁמָּה קָבַר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ" (שם כה, ז-י). [הקשר הוא כפול: 1) מנין חיי שרה, מיתתה וקבורתה במערת המכפלה - מנין חיי אברהם, מיתתו וקבורתו במערת המכפלה; 2) בשני המקומות - בתחילת הפרשה ובסופה - נזכרת קבורת שרה במערת המכפלה].

קשר נוסף: "וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה, וַתָּמָת שָׂרָה" וכו' (שם כג, א-ב) ⇔ "וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים, וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל עַמָּיו" (שם כה, יז). [הקשר הוא: מנין שנות **אשת** אברהם ומיתתה - מנין שנות **בן** אברהם ומיתתו].

קשר נוסף: "וַיָּקָם שְׂדֵה עֶפְרוֹן... לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי חֵת" וכו' (שם כג, יז-יח) ⇔ "הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי חֵת" (שם כה, י).

2. שאם לא כן, היה לו לעפרון לומר: "ארץ שמידתה כך וכך ביני ובינך מה היא", בלא לנקוב בסכום כסף.

3. ויש לחזק את הדברים על פי מה שכתבו לבאר, דהנה מתחילה כשעפרון אמר שמסרב לקבל כסף, נאמר: "וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי אֶת אַבְרָהָם **בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר עִירוֹ**". כולם שמעו את דבריו. ואילו אח"כ כשנקב את הסכום אותו הוא "מסרב" לקבל, נאמר: "וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת אַבְרָהָם **לֵאמֹר לוֹ**". בפעם הזו הוא כבר לא מדבר בקול רם, אלא בקול נמוך, שרק אברהם ישמע. ומדוע? כי כאן הוא נוקב את הסכום אותו הוא "מסרב" לקבל, ומזה מובן שבעצם הוא כן מעוניין בתשלום... את זה הוא כבר לא רוצה שכולם ישמעו, רק אברהם...

4. כן יסד לנו המהר"ל. שעל הפסוק "וַיַּגֵּשׁ יַעֲקֹב וַיָּגֶל אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר" (בראשית כט, י), פירש רש"י: כאדם שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית. וביאר המהר"ל ב"גור אריה" (בפירוש שני), "שכן הוא הלשון, כל שנתרבו אותיותיו – פעולתו יותר, כפי האותיות שהם בו. וכאן אותיות השורש חסר, לומר 'וַיָּגֶל' ולא 'ויגלגל', לומר: פעולה חסרה היתה", ללא המאמץ הרגיל הנדרש עבורה.

ועל דרך זה ביארו גם מה שנאמר ברבקה: "וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם בְּבִטְנָהּ" (שם כה, כד), ופירש רש"י: "תומם – חסר. ובתמר (שם לח, כז) תאומים מלא. לפי ששניהם צדיקים. אבל כאן, אחד צדיק ואחד רשע. עכ"ל. כלומר, התאומים שנולדו לתמר – פרץ וזרח – היו שניהם צדיקים, לכן נכתב בהם 'תאומים' מלא, כלומר: תְּאוֹמוּת מלאה. אבל יעקב ועשו, כיון שאחד צדיק ואחד רשע, אין כאן תְּאוֹמוּת מלאה, לכן באה תיבת 'תאומים' חסרה, כלומר: תאומות מוגבלת וחסרה.

וכן על הפסוק "וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת" (במדבר טו, כד), פירש"י: "לְחַטָּאת – חסר אלף, שאינו כשאר חטאות, שכל חטאות שבתורה הבאות עם עולה, החטאת קודמת לעולה, וזו עולה קודמת לחטאת". פירוש הדברים, דכאשר החטאת באה לפני העולה, אזי היא עיקר המכפר, והעולה אינה אלא דורון, כמבואר בגמ' (זבחים ז, ב) חטאת למה באה לפני עולה? משל לפרקליט שנכנס, ריצה פרקליט, נכנס דורון אחריו. אבל כאן, שהעולה קודמת לחטאת, הרי שהעולה היא עיקר המכפר, והחטאת ירדה מחשיבותה, לכן נחסר ממנה אות אל"ף. היא כבר לא כל כך "חטאת", כי לא בה תלוי עיקר כפרת החטא.

ומצינו כן גם בכיוון ההפוך: "וְהָיָה הַנֶּגַע יְרַקְרַק אוֹ אֲדַמְדָּם" (ויקרא יג, מט) פירש"י: ירקרק – ירוק שבירוקין. אדמדם – אדום שבאדומים. הרי שהכפלת אותיות השורש והרחבת המילה, מחזקת את משמעותה.

5. מובא במדרש (ויק"ר יז, ה), שאליעזר הוא כנען בן חם, שנתקלל ע"י נח: "אָרוּר כְּנָעַן, עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו" (בראשית ט, כה).

6. לפי ביאור זה, מה שמובא ברש"י שאברהם אמר לו: "בני ברוך ואתה ארור, ואין ארור מדבק בברוך", אין הכונה שאברהם באמת אמר לו כן, שהרי לפי ביאור זה אליעזר כלל לא דיבר על כך עם אברהם. אלא הכונה היא, שהכל היה מהרהורי לבו של אליעזר, שהוא שאל את עצמו למה לא יהיה הוא עצמו מחותן עם אברהם. ועל זה הוא השיב לעצמו, שאילו היה שואל על כך את אברהם, ודאי היה אברהם אומר לו: "בני ברוך ואתה ארור, ואין ארור מדבק בברוך". וזו תשובה ניצחת, למה אליעזר אינו ראוי להיות מחותן עם אברהם, ובתואל כן ראוי. כי אליעזר היה מצאצאי כנען הארור, ובתואל לא היה מצאצאי כנען הארור.

[ואף שרש"י מציג את הדברים כאילו היתה כאן שיחה שנערכה בין אברהם ואליעזר - כן דרכם של חז"ל לתאר ענינים כאלו באופן כזה, אף כשלמעשה שיחה כזו לא התקיימה בפועל (עי' למשל ע"ז יז, א שיחה בין רבי אלעזר בן דורדיא לבין ההרים והגבעות, השמים והארץ, החמה והלבנה, הכוכבים והמזלות. ובפשטות אין הכונה לשיחה של ממש שהתקיימה ביניהם, והוא רק דרך של חז"ל למסור את הדברים בצורה כזו)].

7. עוד יש שדרשו, **נביות** - שיהיה גופו **נבוב** וחלול, שילמד בגוף נקי (עי' רמ"א או"ח סי' צ"ב ס"א ובמשנ"ב שם).

8. כלשון הפסוק: "הֵב אֹרֶב הוּא לִי, אֲרֵי בְּמִסְתָּרִים" (איכה ג, י).

9. עוד יש שדרשו, **אדבאל** - שיהיה גופו **מדובלל**, כחוש ורזה, [כמו "סוכה המדובללת" (סוכה כב, א במשנה), דפירשו בגמ' לחד לישנא שהיא "סוכה עניה", שיש בה רק מעט קנים (רש"י)], כמו שאמרו במשנה: "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה" (אבות פ"ו מ"ד), וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ג מהלכ' תלמוד תורה הי"ב): אין דברי תורה מתקיימין באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה" וכו'.

10. וזה כולל הרבה מידות מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם: " בארך אפים, בלב טוב... אינו מחזיק טובה לעצמו, אהוב... אוהב את הבריות, אוהב את הצדקות... אוהב את המישרים, מתרחק מן הכבוד... נושא בעול עם חבירו, מכריעו לכף זכות, מעמידו על האמת מעמידו על השלום".

11. וכן תרגם יונתן: חדד - חֲרִיפָא. לשון חריפות ושנינות.

12. בתרגום לדברי הימים (דהי"א א, ל) תרגם: "חֲדַד **וְתֵימָא**" - "חריפא **וְאַדְרוֹמָא**". [כתרגום יב"ע לפסוק: "יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ **תֵּימָא**" (ישעיהו כא, יד) – "יָתְבֵי בְּאַרַע **דָּרוֹמָא**"]. כלומר, תרגם "תימא" מלשון "תימן", שהוא כינוי לצד דרום. ואולי יש בזה רמז לדברי חז"ל: הרוצה שיחכים - ידרים (ב"ב כה, ב).

13. עוד יש שדרשו, יְטוּר - לשון טוּר, שיהיו הדברים שלמד ערוכים ומסודרים אצלו, [כתרגום אונקלוס על הפסוק: "אַרְבָּעָה **טוּרִים**" (שמות כח, יז) ארבעה **סדרין**. וכן בספר השרשים לרד"ק בערך טור, פירש שטורים הם שורות ומערכות].

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il